

Prof. univ. dr. Nicolae Isar

FONDATORII ȘCOLII ROMÂNE DE DREPT

**Cuvântări și scrieri premergătoare
Unirii Principatelor (1851–1859)**

*Fiicei mele, Roxana, cu
mulțumiri pentru ajutorul
acordat la corectura textelor
din această Culegere.*

Prof. univ. dr. Nicolae Isar

FONDATORII ȘCOLII ROMÂNE DE DREPT

*Cuvântări și scrieri premergătoare
Unirii Principatelor (1851–1859)*

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2016

Introducere. Știința dreptului în Școala națională de la Sf. Sava din București (1818-1859)

Cum se știe, de la înființarea sa în anul 1818, sub conducerea cărturarului ardelean, Gheorghe Lazăr, școala națională de la Sf. Sava s-a constituit într-un veritabil centru de cultură și educație națională, iar dascălii săi, de la o generație la alta, în majoritatea lor, au fost nu numai valoroși cărturari, promotori ai școlii și culturii naționale, ci în același timp, au oferit modele vii de angajare civică, de implicare în sprijinul aspirațiilor societății românești.

Știința dreptului și predarea sa în școala de la Sf. Sava intraseră într-o etapă decisivă din anul 1825, odată cu angajarea ca profesor a lui Costache Moroiu, întors la această dată de la Pisa, cu titlul de doctor în drept. Ne lipsesc, însă, o serie de amănunte privind activitatea acestuia din anii imediat următori, până în 1828, în răstimpul conducerii școlii de către profesorul de filosofie Eufrosin Poteca. Ca primul profesor de drept cu pregătire superioară din cadrul școlii, el va fi întâmpinat serioase dificultăți, deoarece, așa cum avea să menționeze Petrache Poenaru, el „nu avea școlari pregătiți pentru această știință cu învățături preliminare”. Însă, treptat, „prin înțeleapta dispoziție a cursului ce-și propuse, an de an, avea să impună în școală valoarea disciplinelor de drept, începând cu dreptul roman, îndrumând în această direcție prima serie de ucenici”.¹

Ceva mai târziu, după reorganizarea școlii – de acum, Colegiu – în baza principiilor promovate de Regulamentul Organic, Costache Moroiu avea să introducă între disciplinele de drept: dreptul penal și dreptul comercial, având concursul altor câțiva tineri cu studii în

¹ Vezi cuvântul lui P. Poenaru, din 1847, la înmormântarea lui Costache Moroiu, în „Universul”, III, 1847, nr. 16, din 20 aprilie, pp. 60-61.

străinătate.² Mai ales din decembrie 1837, la propunerea lui Barbu Știrbei, devenit mare logofăt al Dreptății, în cadrul Colegiului luau ființă alte două catedre, de drept comercial și procedură judecătorească.³ În scurt timp, în ianuarie 1838, de data aceasta din inițiativa Eforiei școlilor, celor trei catedre existente li se adaugă o a patra, de drept civil românesc. De fapt, prin jurnalul din 31 ianuarie 1838, la care ne referim, Eforia hotărâse următoarea structură pe clase: I – dreptul roman; II – dreptul civil românesc; III – condica criminală; IV – procedura și dreptul penal (criminal).⁴ În baza acestei hotărâri, cu începere de la 1 octombrie 1838, erau numiți ca titulari la aceste catedre câțiva cunoscuți juriști, și ei cu studii în Apus: Ștefan Ferechide, la dreptul civil, Constantin Brăiloiu, la dreptul penal și procedură, Al. Racoviță, la dreptul comercial.⁵

Pentru activitatea instructiv-educativă din Colegiu, în condițiile unei evidente afluențe a tineretului, un rol important l-a avut sistemul bursei acordate de Eforie elevilor. Pentru viitorul tinerilor valoroși, absolvenți ai Colegiului, importante, cu implicații asupra evoluției culturii naționale, urmau să fie bursele pentru studii în străinătate, acordate pe bază de concurs. Cu ajutorul acestor burse, precum în deceniul al III-lea reușiseră Costache Moroiu, Eufrosin Poteca, Simeon Marcovici, Petrache Poenaru, tot astfel, în perioada imediat premergătoare revoluției de la 1848, reușește să primească asemenea burse o serie de tineri valoroși, deveniți ulterior profesori de prestigiu ai Colegiului.

Astfel, după ce beneficiaseră de burse ca elevi interni, din 1845, cu bursele Eforiei, mergeau la studii, la Paris, George Costaforu și Ioan Zalomit, iar din 1846, Constantin Bosianu și Alexe Marin, cu toții absolvenți ai Colegiului de la Sf. Sava și formați în

² Asupra acestui început al studiilor de drept în școala de la Sf. Sava și rolul lui Costache Moroiu, vezi Ovid Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar în veacul al XIX-lea. Ca un studiu necunoscut al lui Costache Moroiu*, Cluj, 1933.

³ Cf. V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, t. II, pp. 35-37.

⁴ *Ibidem*, pp. 37-38.

⁵ Angajarea lor efectivă poartă data de 29 august 1838. Cf. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), fond *Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească*, ds. 6056/1838, f. 130 v.

spiritul acestei școli.⁶ Dintre aceștia, G. Costaforu și C. Bosianu urmează studiile de drept, urmând a-și lua doctoratul⁷, în timp ce I. Zalomit se specializează în domeniul filosofiei, urmând a acoperi ulterior, la cel mai înalt nivel, ca profesor, în Colegiu și apoi în Universitate, acest domeniu important al disciplinelor umaniste.

Celor doi bursieri urmând specializarea la Paris în domeniul dreptului, G. Costaforu și C. Bosianu, peste câțiva ani, li se adaugă un al treilea bursier, ceva mai tânăr ca vârstă, Vasile Boerescu, și el urmând a-și lua doctoratul în drept și a deveni unul dintre iluștrii profesori de drept ai Colegiului și apoi ai Facultății de Drept.⁸ Aceștia trei vor fi cu adevărat fondatori ai Școlii de Drept din București și, respectiv, ai Facultății de Drept, care va fi una dintre cele mai importante facultăți ale Universității din București. Cum am văzut, îi precedase pe calea afirmării științei dreptului, Constantin Moroiu, doctorul în drept de la Pisa, dar acestuia (decedat în 1847), nu i-a fost dat să parcurgă etapa decisivă a constituirii unei instituții de sine stătătoare a științei dreptului.

Deși, referindu-ne la cei trei, avem în vedere aici în special o prezentare a scrierilor elaborate de ei în intervalul premergător Unirii Principatelor – scrieri juridice și social-politice –, merită reținute și unele date privind biografia și activitatea lor până în 1859.

George Costaforu. S-a născut la București în toamna anului 1820, într-o familie modestă ca poziție socială și intelectuală (tatăl, negustor, participant la revoluția din 1821). Elev fruntaș al Colegiului, datorită dificultăților materiale era obligat la un moment dat să ocupe, în paralel, o slujbă administrativă mărunță (ajutor de secretar, iar apoi grefier în cadrul Tribunalului județean Ilfov). Plecat la Paris în noiembrie 1845 se înscrie la Facultatea de Drept, în

⁶ Vezi Pompiliu Eliade, *Din arhiva școlii de drept din Paris*, în „Viața nouă”, I, 1905-1986, pp. 374-375. De asemenea, Viorel Grozav, *Știri noi privitoare la bursieri români în străinătate (1837-1877)*, în „Revista Arhivelor”, an. XLVII, vol. XXXIII, 1970, nr. 1, p. 112.

⁷ Asupra plecării acestora la studii, vezi și D.A.N.I.C., fd. M.C.I.P., ds. 1500/1846, f. 1-3, ds. 1501/1846, f. 1-4.

⁸ Despre doctoratele acestora, vezi și Constantin C. Angelescu, *Cei dintâi doctori în drept de la Paris*, extras din „Dreptul”, 1929.

conformitate cu regulile sistemului de învățământ francez, urmând a-și susține mai întâi bacalaureatul în drept, apoi licența, în sfârșit, doctoratul. La Paris, în răstimpul revoluției de la 1848, deși a aderat formal la aspirațiile tineretului revoluționar aflat la studii în capitala Franței (era înscris în Societatea studenților români), s-a ținut departe de manifestările politice propriu-zise, punând accentul pe studiile sale. Prin consecvența cu care înțelegea să se consacre realizării unui program temeinic de studii el avea să stârnească invidia, dar și admirația, unui compatriot aflat și el la Paris la această dată, un revoluționar entuziast, precum era C.A. Rosetti.⁹

Deși în 1848, după reprimarea revoluției din Țara Românească, pentru scurt timp, bursele studenților de la Paris au fost întrerupte, G. Costaforu și C. Bosianu și-au continuat studiile, finalizându-le în cele din urmă. Astfel, Costaforu își susține doctoratul în august 1850, cu o teză elaborată în două părți, în latină și franceză. După această dată el se întoarce în București, la o dată când cursurile Colegiului fuseseră întrerupte, în urma dublei intervenții militare turco-ruse. Sunt reluate activitățile Colegiului în noiembrie 1851, când, de data aceasta, în urma reformei domnitorului Barbu Știrbei, cursurile de drept sunt reluate în cadrul unei diviziuni autonome, intitulată *Școala de legi*.

În acest context, la 16/28 noiembrie 1851, G. Costaforu era angajat pentru predarea dreptului civil românesc, inaugurarea cursului prilejuind susținerea cunoscutei precuvântări, pe care o publicăm în volumul de față.

*Constantin Bosianu.*¹⁰ Era ceva mai în vârstă decât Costaforu, căci se născuse în 1815. La Paris, cum am observat, a mers cu un an mai târziu, în 1846¹¹, după ce, în prealabil, mulți ani, datorită condițiilor materiale precare, ocupase o funcție mărunță în

⁹ C.A. Rosetti, *Note intime*, vol. I, 1844-1846, București, 1902, p. 47.

¹⁰ Asupra acestuia, cu unele amănunte biografice interesante, vezi articolul lui Mihai Sorin Rădulescu, *Bozianu – un nume uitat în istoria și cultura românească*, în vol. *Arta istoriei. Istoria artei*, București, 2004, pp. 315-320.

¹¹ Se păstrează în arhive cererea lui cu data de 10 aprilie 1846 pentru o bursă în străinătate, însoțită de alte câteva documente din anii următori privind evoluția studiilor sale la Paris. Cf. D.A.N.I.C., fd. M.I.P.T.R., ds. 1500/1846, f. 1, 3, 14, 21, 33, 41, 44-45, 58-59.

administrație. A urmat la Paris succesiunea firească a studiilor, mai întâi bacalaureatul în litere la Sorbona (de care G. Costaforu fusese dispensat!), apoi bacalaureatul în drept, licența în drept în 1849, în sfârșit, doctoratul în 1850-1851, susținându-și teza de doctorat relativ la aceeași dată cu Costaforu. Revenit în țară, la o dată relativ identică, a fost numit ca profesor de drept în Colegiu. Pe primul plan trece însă Bosianu, în ianuarie 1852, când, ca apropiat al domnitorului Barbu Știrbei, era numit director al Eforiei școlilor, în locul lui Simeon Marcovici, această funcție importantă cumulând și pe aceea de director al Colegiului. Ca director al Eforiei, succedându-i colegului său de catedră, G. Costaforu va ajunge peste mai mulți ani, în decembrie 1856, în postura de apropiat al caimacamului Al. Ghica, care preluase conducerea Țării Românești după sfârșitul domniei lui Barbu Știrbei.

Datorăm pozițiilor lui C. Bosianu și G. Costaforu, de directori ai Eforiei școlilor, o serie importantă de cuvântări – unele adevărate dări de seamă anuale asupra situației învățământului –, pe care le redăm în cuprinsul acestui volum.

Să precizăm aici că, pe lângă activitatea la catedră și în funcțiile administrative importante pe care le-au ocupat în învățământ, cei doi s-au implicat cu entuziasm în anii 1857-1859 în lupta pentru Unirea Principatelor, ocupând poziții publice importante în cadrul acestei lupte.¹²

Cei doi la care ne-am referit aici, G. Costaforu și C. Bosianu, au rămas de-a-lungul mai multor ani principalii profesori de drept de la Sf. Sava, împărțindu-și predarea disciplinelor de bază. Situația aceasta a durat până în toamna anului 1857, când revine în țară, după studii de drept la Paris, Vasile Boerescu, completându-se astfel grupul de trei al principalilor fondatori ai Școlii române de drept din București. Relația dintre aceste personalități va continua și după această dată în planul activităților administrative, de la 1 septembrie 1858, funcția de director al Eforiei, în locul lui G. Costaforu,

¹² Între altele, vezi, V. Maciu, *Participarea lui G. Costaforu la lupta pentru Unire*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 18, nr. 1, 1965, pp. 89-115.

revenind lui Vasile Boerescu, cu care vom intra în anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Vasile Boerescu. Era în mod apreciabil mai tânăr decât cei doi, căci se născuse la 1 decembrie 1830 la București. Ca tânăr în vârstă de 18 ani, el se implică în revoluția de la 1848 din Țara Românească, după această dată, în anii 1851-1852, se inițiază în studiul dreptului, ca unul care frecventează în țară cursurile ținute de G. Costaforu și G. Bosianu. Reușește să meargă și el la Paris pentru studii în anul 1852, cu ajutorul financiar al unui prieten al familiei (Ion Hagi Tudorache). În august 1855, el își susține cu succes licența în drept, iar în următorii doi ani pregătește doctoratul, în august 1857, susținând o teză de doctorat cu titlul *Traité comparatif des délits et des peines au point de vue philosophique et juridique*.

Cum s-a remarcat, el a urmat la Paris și alte cursuri decât cele de drept, îmbunătățindu-și cunoștințele în domeniile istoriei, filosofiei și economiei.¹³

În paralel cu pregătirea dreptului, din acești ani, remarcabilă a fost implicarea lui în mișcarea patriotică care avea să ducă la Unirea Principatelor. Se va implica cu entuziasm în această mișcare, ca unul care încă de la 1848, cum am văzut, își afirmă adeviziunea la spiritul acestei mișcări, ulterior participând la activitățile emigrației române de la Paris și stabilind legături cu revoluționarii italieni, fruntași ai Risorgimentului.¹⁴ Un rol important i-a revenit lui în acțiunea de propagandă românească din răstimpul pregătirii și desfășurării Congresului de pace de la Paris din primăvara anului 1856 – o propagandă menită să informeze diplomația, dar și opinia publică occidentală asupra aspirațiilor românești de emancipare și unitate națională.

În acest context, în februarie 1856, redactează prima sa scriere politică mai importantă, *Mémoire sur la question politique et*

¹³ Asupra acestuia, cu aspectele importante ale vieții și activității sale, vezi între altele, micromonografia lui Stan Apostol, *Vasile Boerescu (1830-1883)*, București, 1974.

¹⁴ Vezi C. Bodea, *Câteva ecouri ale propagandei unioniste în Apus între 1856-1857*, extras, București, 1965.

economique de la Moldavie, în care pledează pentru constituirea statului național; în formă de broșură acest memoriu era distribuit diplomaților străini la Congres și, totodată, era trimis redactorilor unor gazete străine, inclusiv din Anglia ("Morning Advertiser").

Tot la Paris, după închiderea Congresului, publică broșura *La Roumanie après le traité de Paris du 30 mars 1856*, scriere prefațată de cunoscutul jurist și politician francez Royer Collard – o scriere importantă în cadrul operei lui V. Boerescu, un fragment din aceasta urmând să figureze și în antologia noastră. Tot la Paris, în februarie 1857, V. Boerescu publică broșura *Le firman turc pour la convocation des Divans ad-hoc dans les Principautés du Danube*, cu comentarii critice vizând conținutul acestui act politic.

Într-o nouă etapă intră activitatea politică a lui Vasile Boerescu odată cu reîntoarcerea sa în țară, din toamna anului 1857 el fiind angajat să predea dreptul comercial în Colegiul de la Sf. Sava, urmând a-și desfășura activitatea ani de-a-rândul alături de Gheorghe Costaforu și Constantin Bosianu, afirmându-se drept unul dintre principalii fondatori ai Școlii de Drept din București.

Îi va fi dat lui Vasile Boerescu, odată cu înființarea ziarului său „Naționalul”, să desfășoare o remarcabilă activitate politică în anii premergători Unirii Principatelor, în strânsă legătură cu ea având să elaboreze numeroase scrieri vizând organizarea viitorului stat național, precum și o veritabilă reformă a învățământului românesc în spirit modern.

*

* *

Pentru a scurta această prezentare este necesar să amintim aici că despre școala națională de la Sf. Sava sub conducerea lui Gheorghe Lazăr și apoi, în deceniile următoare, sub a urmașilor săi, I. Heliade-Rădulescu, E. Poteca, Petrache Poenaru, până în epoca de la 1848 și a Unirii, ca și despre cunoscuții săi dascăli, au fost elaborate numeroase studii punând în lumină rolul acestei instituții și a dascălilor săi în cultura românească și în conștiința publică românească.

În primul rând, despre începuturile învățământului juridic în școala de la Sf. Sava și despre primii profesori de drept, remarcabile

rămân cercetările cunoscutului istoric al dreptului românesc, Andrei Rădulescu, contribuțiile sale fiind strânse într-un volum, publicat cu un timp în urmă.¹⁵ De asemenea, contribuții au adus de-a-lungul timpului și alți reputați istorici și juriști, relevând importante aspecte ale activității și operei fondatorilor școlii române de drept.¹⁶

Asupra unor aspecte importante ale școlii de la Sf. Sava, ale activității și operei dascălilor săi, ne-am ocupat noi înșine într-o lucrare reeditată recent, cu prilejul aniversării Universității din București, *Cultură națională și spirit european. Dela Școala lui Gh. Lazăr la Universitatea din București (1818-1864)*, ediția a II-a revăzută, apărută în Editura Universității din București.

Aici avem trimiteri la activitatea și opera celor trei mari juriști – G. Costaforu, C. Bosianu, V. Boerescu –, redând în mod integral sau fragmentar unele din discursurile lor ținute în calitate de directori ai Eforiei școlilor din Tara Românească.¹⁷ De asemenea, în lucrarea citată am comentat scrierile lor în domeniul dreptului public și internațional precum și al organizării învățământului.

În sfârșit, în alte lucrări ale noastre, din publicistica lor, în sprijinul Unirii Principatelor, am reprodus integral numeroase texte sau am făcut ample comentarii.¹⁸

Însă de data aceasta ni s-a părut interesant să venim, în completarea lucrărilor anterioare, cu o culegere reproducând într-un mod mai sistematic și, pe cât posibil, în mod integral, principalele

¹⁵ Andrei Rădulescu, *Pagini din istoria dreptului românesc*, ediție și studiu introductiv de Irina Rădulescu-Valasoglu, Editura Academiei Române, București, 1970.

¹⁶ În afara celor deja citați ar fi de amintit de pildă: N. Iorga, Dan Berindei, Emil Cernea, Alex Herlea, I. Ionașcu, I. Popescu-Teiușan, Xenia C. Costa-Foru, Gr. Chiriță, Elena Grigoriu ș.a.

¹⁷ Vezi anexe, pp. 268-290.

¹⁸ Am publicat mai întâi această operă de gazetărie politică în anexele unei lucrări mai vechi, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, Edit. Universității din București, 1994, pp. 194-230. Ample comentarii asupra ei am făcut în studiul *Publicistica social-politică a fondatorilor Școlii române de drept în sprijinul Unirii Principatelor*, publicat în volumul nostru, *Din istoria gândirii social-politice românești (sec. XVII-XIX) – Studii*, Edit. Universitară, București, 2013, pp. 277-304.

texte ale acestor corifei ai învățământului juridic românesc, punând în lumină, cu mai multă claritate, ipostaza lor de exegeți ai dreptului, dar și de veritabili gânditori social-politici, precum și contribuția lor remarcabilă la înfăptuirea Unirii Principatelor.

Între altele, reproducem în această culegere extrase din prima gazetă juridică românească „Magazinul judecătoresc”, înființată de G. Costaforu în anul 1855, fragmente din opera de drept internațional a lui V. Boerescu din anul 1857, circumscrisă luptei pentru Unirea Principatelor și, mai ales, edităm aici în mod integral studiul acestuia, rămas în parte necunoscut, *Sistema reprezentativă*. Deși publicat în serial în gazeta „Naționalul”, este vorba de unul dintre primele studii din literatura noastră juridică dedicate statului de drept și care interesează cu deosebire sub acest unghi de vedere.

În continuare, publicăm integral în această culegere studiul lui V. Boerescu, *Instrucțiunea publică*, dedicat viitoarei organizări a învățământului românesc, publicat în serial în aceeași gazetă. Este vorba de un studiu rămas puțin cunoscut în literatura de specialitate, deosebit de important însă, ca unul care relevă contribuția remarcabilă a lui V. Boerescu la organizarea învățământului în condițiile înfăptuirii statului român modern.

În sfârșit, a fost necesar să reproducem în acest volum publicistica celor trei mari juriști în sprijinul direct al luptei pentru Unire, o operă de gazetărie politică la care am făcut referire în lucrarea citată mai sus, pe care, cum am observat, am comentat-o în alte lucrări.

Inevitabil, nu puteam să nu reedităm această parte a operei celor trei erudiți într-o culegere care vrea să ofere, cât de cât, o imagine de ansamblu asupra scrierilor acestora premergătoare Unirii Principatelor.

Cum se vede din aceste scrieri, angajarea civică a celor trei, într-un răstimp de numai câțiva ani, a fost totală, ei oferind în acest sens un model pentru generațiile de juriști care se vor succeda de-a-lungul timpului în istoria dreptului juridic românesc, până în zilele noastre.

Este un model la care ar trebui să reflecteze și unii entuziaști „adepti” ai statului de drept din zilele noastre.

Desigur, în spiritul activității din anii premergători Unirii Principatelor, se va desfășura activitatea celor trei mari juriști în perioada următoare, în timpul domniilor lui Al. Ioan Cuza și Carol I, când ei vor ocupa, în continuare, importante funcții în viața publică. Până la sfârșitul vieții lor¹⁹, în linii mari, se vor dovedi consecvenți pe linia unui patriotism autentic, afirmat cu vigoare în anii luptei pentru Unirea Principatelor.

În orice caz, sperăm că acest volum, cu culegerea pe care o cuprinde, în completarea studiilor noastre anterioare, să se facă util istoricilor dreptului românesc și exegeților istoriei gândirii social-politice, precum și unui public mai larg de cititori, dornici să cunoască tradițiile dreptului juridic românesc, precum și rolul primilor mari juriști români în realizarea unui deziderat fundamental al românilor la jumătatea secolului al XIX-lea, cum a fost acela al Unirii Principatelor.

¹⁹ Sfârșitul lor va surveni succesiv, în răstimpul domniei lui Carol I: G. Costaforu, în noiembrie 1876 (cf. „Timpul”, I, 1876, din 30 nov. , p. 1); C. Bosianu, în martie 1882 (cf. „Românul”, din 23 martie); V. Boerescu, în noiembrie 1883.

Secțiunea A

CUVÂNTĂRI, LECTII INAUGURALE

1. Cuvântul rostit de Directorul școlilor naționale, C. Bosianu, cu ocazia împărțirii premiilor pe anul școlar 1851–1852

Prea înălțate Doamne!

Eforia vine astăzi să dea socoteală despre chipul cu care a ținut cârma Instrucției Publice în cursul anului școlar trecut. Totdeauna cu luare aminte de a nu pierde din vedere scopul ce îi arătați Înălțimea Voastră, Eforia s-a silit de a cultiva și a fortifica în junime facultățile religioase, morale și intelectuale. Pe această cale, Eforia, luminată de înalta înțelepciune a Mării Voastre este sigură că va ajunge să dea țării bărbați cu temere de Dumnezeuire, cu respect către instituțiile țării în care prevedința a voit ca să fie născuți și capabili a exersa funcțiile soțiale ce vor fi chemați să ocupe.

Cu cât împrejurările și sarcina impuse Eforiei sunt de grele cu atât ea și agenții ei înțelegători, corpul profesoral, merit a fi criticați cu indulgență: nu este nimeni care să nu știe că o regenerație în ideile și sentimentele unei nații nu poate fi fapta unui scurt timp; aci este locul mai mult decât oriunde a zice împreună cu Lucian: *kai kopou pollou kai chronou makrou, kai dapanès; ou mikras*²⁰. În adevăr, educația tinde neconținut să cultive facultățile naturale ale omului; printr-înșă voim să formăm pe om și să-l ducem din starea de natură

²⁰ In ce chip mai mult, pentru timp mai îndelungat, și cu cheltuială nu mică!

în starea soțială, în starea civilizației. Educația dar este esențial activă și activitatea obosește și nu se poate exercita decât prin timp.

Școalele primare, deschise în acest an școlar, și care sunt destinate la cea dintâi cultură morală și intelectuală a junimeii, se perfect din zi în zi: îmbunătățirea învățării metodei lancasterian, formarea unei biblioteci speciale pentru aceste școli, scăderea prețului cărților, toate acestea și altele sunt mijloacele prin care Eforia se silește a înlesni instrucția elementară. Elementele istoriei naturale vor lua încă loc în programul acestor școli. Atunci junimea studiind natura va zări în toată creația pe Creatorul și minunile naturii o va învăța în cultul Dumnezeirii.

Gimnaziile, unde tinerimea ieșind din școalele primare vine să se hrănească de o instrucție mai perfectă și mai avântată, sunt asemenea obiectul unei îngrijiri stăruitoare din partea Eforiei. Aci, ca și la școalele primare, Eforia se silește din toate puterile să apropie instrucția de oricine vrea să o ia, căci este încredințat că cu cât patimile inculte sunt un instrument de destrucție pentru om și semenii săi, cu atât prin cultură aceste patimi devin sentimentele cele mai nobile și folositoare omenirii. O societate nu poate exista decât când majoritatea știe a respecta drepturile unuia altuia și la acest rezultat nu se poate ajunge decât când patimile omului sunt stămpărate de moralitate și înfrânte de înțelepciune.

Limba unei nații este în raport direct cu civilizația ei. Limba noastră cu toate că <este> incultă, dar din natura ei coprinde toate elementele de perfectibilitate; îi trebuie numai un model, și i se dete tot de persoana înaltă care inspiră pe Eforie și toată instrucția publică: limba latină se alege de model, și un studiu comparativ între aceste două limbi se urmează cu stăruință. Din acest paralelism limba română va dobândi conștiința calităților sale, va cunoaște caracterul său și își va simți defectele.

Mai multe tipăriri de cărți se fac neconținut, toate cu cuget de a înavuți bibliotecă științelor în limba română.

Măsuri disciplinarii se fac sau se perfect în toate zilele; căci Eforia este încredințată că tânărul, ca să respecte ordinul în societatea cea mare, trebuie mai întâi să învețe a-l respecta în tânăra societate

gimnazială; trebuie ca respectul bunei orânduiei să fie o întipărire făcută în frăgezimea vârstei și întărită prin anii bărbăției.

Nici viața, nici duhul omului nu sunt atât de întinse încât să le putem împărți cu folos în feluri de studii; de aci naște pentru om necesitatea de a specializa obiectul studiilor sale.

Specialitățile ce se urmez la noi astăzi sunt știința dreptului și cunoștințele necesarii pentru formarea unor buni ingineri civili; amândouă aceste științe sunt de întâia trebuință pentru noi: cine nu știe că drumurile sunt arteriile prin care circulă comerțul și viața unei nații; iar jurisconsultii se vor lupta totdeauna împrejurul celor două coloane ce susțin soțietatea, familia și proprietatea, și le vor apăra împotriva ideilor barbare născute din unirea fatală a egoismului și a invidiei crescute în sânul neștiinței.

După înalta voință a Mării Voastre, subvenții se dau la pensionate pentru amândouă sexele; iată cum un guvern de părinte îngrijește pentru creșterea fiilor săi.

Din școlarii ce sunt în școalele publice, unii șed în pensionatul Buholter²¹, alții în casele părinților; din acești din urmă au ieșit premiați a treia parte, iar din cei dintâi, adică de la pensionatul Buholter, pe jumătate.

Părinții se pot oare opri de a aduce mulțumiri de recunoștință înălțimii Sale care a creat și protege acest azil de educație al junimei? Iar părinților care țin asupra-le sarcina educației fiilor lor, Eforia se vede în durere silită a le spune că ar fi de dorit să aibă o îngrijire mai activă și mai stăruitoare și să nu piardă din vedere că îngrijirea domestică este complinirea necesarie a instrucției publice.

Celelalte pensionate și școli private sunt asemenea obiectul unei îngrijiri active. Eforia, întemeiată pe acest princip necontestabil, că un guvern are drept și datorie, a priveghea și a organiza instrucția publică, potrivit cu trebuințele fiecăreia soțietăți, a făcut de curând mai multe instrucții, prin care, între altele, se cere voia Eforiei pentru

²¹ Despre acesta și pensionatul său, ca și despre alte câteva pensionate bucureștene, vezi, între altele, N. Iorga *Istoria învățământului românesc*, București, 1928, p. 290-291.

deschiderea unei școli: moralitatea și capacitatea învățătorului, unitatea metodei, aprobarea de Eforie a tuturor cărților didactice și un studiu special al limbei române.

Școala de arte, născută asemenea din călduroasa și părinteasca îngrijire a Măriei Voastre, va asigura viața și moralitatea mai multor familii; ne va aduce în stare de a fabrica noi înșine obiectele trebuincioase omului pentru viață și ne va libera de tributul ce dăm industriei streine.

Agricultura, acest unic izvor de bogăție pentru pământul nostru, era până astăzi cu totul neîngrijită; și aci, conform cu voința Înălțimei Voastre, prin introducerea culturii duzilor, un nou izvor de bogăție răsare pentru țară.

În sfârșit, educația religioasă și morală, intelectuală și profesională a junimei, centralizația administrației instrucției publice, înmulțirea bibliotecii române, iată obiectul ocupației și grijei neconținute a Eforiei. O regenerație în idei și sentimente, iată scopul la care tinde.

Iar voi, junime, speranța familiei și a neamului nostru, siliți-vă de a merita iubirea părintească cu care guvernul vă încâlzește și vă crește. Stăpânirea caută la fiecare din voi și vă destină o sarcină publică. Capul neamului vă privește și aplaudă la izbânzile voastre; voi gustați astăzi cea mai mare mulțumire meritului încununat. Fie ca triumful vostru să devie un subiect de emulație pentru condiscipulii voștri; fie ca această zi solemnă în care se încunună meritul recunoscut, să rămâie neștearsă din memoria lor și să se silească a o merita.

Prea Înălțate Doamne ! junimea recunoscătoare de toate aceste binefaceri. Vi se închină depuind la picioarele Înălțimei Voastre cele dintâi fructe ale muncii lor; și aceste inimi neveștezite încă de viforile patimilor, aceste suflete, azilul adevărului și al inocenței, aceste glasuri plăcute lui Dumnezeu, cu mâinile către cer, îl rog și îi cer pentru unică binefacere, o viață îndelungată și fericită a Prințului lor.

2. Cuvântul zis de Directorul școalelor, C. Bosianu, la examenul general cu prilejul împărțirii premiilor anului școlar 1852-1853

Prea Înălțate Doamne!

Prezența Măriei Voastre în această numeroasă adunare, marele concurs de părinți de familie, junimea cea fericită a vă privi, se întrece a se apropia de picioarele tronului Înălțimei Voastre, toate spun că zioa de astăzi este o zi de sărbătoare a neamului. Serbăm în adevăr împreună cu părinții de

familie progresul intelectual și moral al fiilor lor. Iar Înălțimea Voastră, Părinte al familiei celei mari, sunteți între noi ca să bine-cuvântați acest progres, și să deprindeți pe fiii Măriei Voastre a iubi laurii izbândeii încă din frageda lor vârstă.

Pentru Eforie această solemnitate este epoca îndeplinirii unei datorii: ea se înfățișează împreună cu corpul profesoral ca să dea Înălțimii Voastre socoteală despre chipul cu care îndeplinește una dintre cele mai grele datorii soțiale, educația intelectuală și morală a junimei. Departe de a se fâli de progresul cel repede al Instrucției Publice, Eforia mărturisește că ea nu este decât executoarea înaltelor cugetări ale Măriei Voastre. Părinte al reorganizației instrucției publice, Măria Voastră, privigheați cu sollicitudine fiecare pas de progres ce ea face.

Școalele primare dau poporului o educație religioasă și morală și o cultură intelectuală în gradul cerut pentru o meserie – În acest an a intrat în rândul studiilor primare și muzica vocală religioasă care se va introduce treptat în toate școalele primare; muzica este un agent puternic de civilizație, căci îmblânzește asprimea naturei, înnobilă sentimentele junimei și o învață a aduce rugăciuni armonioase cerului. – Cărțile trebuincioase la aceste școli s-au făcut și se perfectă după experiența fiecăruia an. S-au dat instrucții care arată

Constantin Bosianu (1815–1882). Profesor de drept roman, primul decan al Facultății de drept (1859), (Fotografie B.A. R.P.R.)

institutorului primar, datoriile ce are atât către Guvern și soțietate cât și către junime, a căreia creștere îi este încredințată, care îi arăt cum trebuie să procedă în instrucția ce are misia să comunice junimei și, în sfârșit, care întăresc legământul ierarhiei între membrii instrucției primare; și prin urmare pun pe Eforie în stare a priveghea și a comunica activitatea necesară până și la cel din urmă grad al acestei instrucții.

Populația școalelor primare, publice și private, se urcă la numărul 8055 copii; numărul școalelor este de 158, din care publice 24 și private 134. Eforia mărturisește că ea cu durere se vede redusă din lipsa mijloacelor finanțare a nu putea crește numărul școalelor primare; toate clasele soțietății profită de înflorirea învățături primare: căci cu cât vom cultiva inima și înțelegerea poporului, cu atât îl vom depărta de faptele brutale, cu atât îl vom face supus legilor și cu respect pentru persoana și dreptul altuia.

Din aceste școli iese junele om cu inima și înțelegerea formate. Dar care sunt mijloacele de viață pentru un june ce iese din sânul familiei în soțietate? Această chestie a fost să se facă și să se deslege în timpii de astăzi: școalele de arte și de agricultură, ca o parte împlinitoare a instrucției primare, priimesc în sânul lor tânărul roi al școalelor primare și cu o meserie îi dau o armă de apărare împotriva mizeriei și a tuturor vițiilor ce o însoțesc. Părinții, ce țin o treaptă onorabilă în soțietate, vin, fenomen nou pentru noi, și încredințez în sânul acestor școli pe fiii lor: trebuie să mărturisim că ne aflăm în epoca renașterii și înnobilării artelor în țara noastră. Școala de agricultură, organizată în acest an dete o pulsie electrică agriculturii pământului; nu este proprietariu, nu este arendaș, care să nu caute a imita operațiile acestei școli, și vechile prejudecăți, justificate fără îndoială de nefolositoarele încercări ale trecutului, cad înaintea unui folos învederat ce ne dă și ne făgăduiește o practică inteligentă.

Învățătura gimnazială care este destinată a da o dezvoltare mai întinsă facultăților omului este bazată, ca și învățătura primară, pe religie și morală; numărul școlărilor gimnaziali în anul trecut a fost de 350, în anul ce se sfârșește este de 400. Creșterea acestui număr dovedește că părinții simt acum acest adevăr, că, ca să crească pentru sine buni fii și pentru Stat buni slujitori, trebuie să dea o îngrijire mai stăruitoare la educația înțelegerei și a inimei fiilor lor; că cu această condiție numai un părinte poate zice că s-a arătat vrednic de acest